

Terra negra - J.N. Santaaulàlia

Amb *Terra negra*, J. N. Santaaulàlia (Banyoles, 1955) ha construït un artefacte que funciona a ple rendiment. Per aconseguir-ho ha obligat el llenguatge i els personatges a acatar la trama sense concessions ni condicions prèvies. Quan aquesta submissió es produeix amb tanta puresa -com és el cas- se solen invocar substantius com ara tècnica o ofici.

Cada situació exigeix un llenguatge. No s'expressen igual els personatges d'un drama que els d'una comèdia, ni parlen igual els executius, els pastors i els taxistes metropolitans. En altres paraules, una novel·la carlina com *Terra negra* demana un llenguatge carlí, que és l'adjectiu que resumeix la prosa agresta i embardissada de J. N. Santaaulàlia.

Elogiar un escriptor perquè utilitza un vocabulari *ric* no té solta ni volta. Qualsevol xitxarel·lo pot consultar el diccionari per aconseguir un lèxic enrevessat amb tota precisió. Més difícil resulta fer servir un vocabulari ric, *viu* i adequat a la situació, com és el cas: qualsevol que passegi l'orella per la Garrotxa i el Terraprim sentirà la mateixa música que a *Terra negra*. Pocs lectors deixarien d'esverar-se de sentir frases com «voliors de pardals esvoletegaven pels rostolls» en una novel·la, però la mera hipòtesi que els personatges de Santaaulàlia parlessin aquest català de cel·lofana anomenat estàndard fa regirar l'estómac. El general carlí Ayats, per exemple, és inseparable del seu idiolecte, una barreja de renecs i refranys que aplega la màxima expressivitat.

D'altra banda, tant el general Ayats com la resta dels personatges viuen per i per a la trama. Cadascun dels éssers que apareixen al llibre -racionals o no, inanimats o no- està geomètricament justificat per la línia de l'acció. Fèlix Quintana, per exemple, abandona el seminari als vint anys per unir-se a les partides de la Muntanya. Així l'autor aconseguix un personatge idoni per a una novel·la de formació -sexual, social, política-, ja que al costat de llacunes d'experiència importants té l'edat suficient per progressar a l'exèrcit: si fos més jove seria poc versemblant que manés una partida o que fos nomenat tinent, però si no fos exseminarista no seria tan ingenu, i per tant la seva rendibilitat narrativa seria menor.

La funció de la resta dels personatges és contribuir a perfilar els retrats del general i de l'exseminarista: ajudants, socis, rivals, enemics... Apareixen i desapareixen en funció de la trama, i l'autor els elimina progressivament abans de l'escena final, que enfronta els dos protagonistes. Com en tota novel·la canònica, s'ha esdevingut una transformació: l'heroi inicial s'ha convertit en antiheroi final, i viceversa. En realitat, tots els fets són vistos amb els ulls de Fèlix, i la novel·la es desenvolupa com la mirada cada cop més adulta amb què l'exseminarista contempla el general.

El teló de fons és la tercera guerra carlina, però potser encara més el paisatge que envolta els personatges: «Els poden tenir canons i cavalls; nosaltres tenim la terra.» Santaulàlia estalvia al lector les profuses descripcions d'objectes i vestimentes amb què alguns autors aspiren a demostrar la seva documentació i a eliminar de passada unes molestes pàgines d'acció. Ara bé, la importància dels escenaris naturals -descrits amb l'alè poètic d'un autor de haikús- i els forts lligams entre els personatges -que transcendeixen l'època històrica- fan que alguns capítols puguin funcionar perfectament en altres àmbits. La relació entre Fèlix i Lena, per exemple, seria igualment versemblant a la França de Richelieu, al Texas de David Crocket o al Tanganyika de Tarzan.

A l'hora d'assenyalar possibles influències, és impossible no citar els *Records de la darrera carlinada*, de Marià Vayreda, per coincidències lingüístiques i també genèriques: tots dos autors transmeten una imatge grotesca de la guerra. Una altra influència potser menys òbvia és *L'illa del tresor*: la relació entre Ayats i Fèlix és equiparable, salvant les distàncies, a la que s'estableix entre John Silver i Jim Hawkins. Santaulàlia fins i tot rescric la famosa escena del barril de pomes en un paller on Fèlix s'amaga dels soldats liberals. Alguns paral·lelismes iniciàtics, al costat de la candidesa dosificada de Fèlix i de la trama matemàticament ordida, acosten *Terra negra* a la millor literatura juvenil.